

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ПІЗНАННЯ ЯК ЕНЕРГЕТИЧНА ВЗАЄМОДІЯ

INTELLECTUAL COGNITION AS A ENERGY INTERACTION

Берегова Г.Д.,

*доктор філософських наук, професор;
Херсонський державний аграрний університет,
(м. Херсон, Україна), gberegova@meta.ua,
orcid.org/0000-0002-2418-7178*

Berehova H.D.,

*Doctor of Philosophical Science, Professor,
Kherson State Agricultural University,
(Kherson, Ukraine), gberegova@meta.ua,
orcid.org/0000-0002-2418-7178*

У статті акцентовано увагу на інтелектуальному пізнанні як взаємодії енергій, здатних до різноманітних перетворень, з точки зору філософського енергетизму. Надано аналіз енергійного символізму О.Лосєва: смислова енергія визнається феноменом енергійності й розкривається через категорії духу, трансценденції в душі, екзистенції; енергійність трактується як божественна енергія в символі й імені. Зроблено огляд софійного вчення П. Флоренського: сутність речей створеного світу досягається у процесі пізнання; пізнання є поєднанням, взаємодією енергій буття пізнаючого з буттям пізнаваного. Визначено, що у процесі пізнання відбувається постійний енергообмін: вироблювана людиною енергія віддається, але, відповідно до законів збереження енергії, людина одержує енергію ззовні. Інтенсивним енергетичним обміном пояснюється людська потреба у пізнанні та спілкуванні.

Ключові слова: інтелектуальне пізнання, філософський енергетизм, енергійний символізм, смислова енергія, енергообмін.

The article focuses on intellectual cognition as an interaction of energies, which are capable of various transformations, in terms of philosophical energetism. There is an analysis of the energetic symbolism of O. Losev: semantic energy is recognized as a phenomenon of energy and is revealed through the categories of spirit, transcendence in the soul, existence; energy is explained as divine energy in symbol and name. An overview of P. Florensky's doctrine was made: the essence of things of the created world is realized in the process of cognition; cognition is the interaction of the energies of being. It is determined that in the process of cognition there is a constant energy exchange: man-made energy is given off, but according to energy conservation laws, the person receives energy from the outside. A person's need for cognition and communication is explained by intensive energy exchange.

Key words: *intellectual cognition, philosophical energy, energetic symbolism, semantic energy, energy exchange.*

Постановка проблеми. Дослідження процесу пізнання як набуття знань і розуміння за допомогою думки, як певної розумової дії, досвіду та почуттів є актуальними в усі часи – скільки існує людство. Оскільки когнітивні процеси використовують різні наявні знання та породжують нові знання, вони аналізуються з різних точок зору в різних контекстах, особливо в психології, педагогіці, лінгвістиці, нейронауках, філософії, антропології, логіці, інформатиці тощо. Ці та інші різні підходи до аналізу пізнання, на нашу думку, найповніше синтезуються в синергетиці, де інтелектуальне ж пізнання розглядається як енергетична взаємодія. Такий аспект розгляду зазначеної проблеми нині є особливо актуальним через сферу спрямувань сучасної філософії освіти з огляду на необхідність глибинного аналізу навчання й виховання особистості.

Аналіз останніх досліджень. Більшість наукових розвідок є близькими до тематики пізнання як енергетичної взаємодії, і присвячені вони загалом дослідженню пізнання як процесу набуття знань і розуміння за допомогою думки, як певної розумової дії, досвіду та почуттів. Сучасні вітчизняні дослідники, чия діяльність пов'язана з філософією освіти та викладацькою роботою (В. Андрущенко, В. Баранівський, В. Бех, М. Бойченко, В. Вашкевич, Е. Герасимова, Л. Губерський, О. Кивлюк, В. Конверський, Н. Кочубей,

А. Кравченко, С. Кримський, С. Куцепал, М. Михальченко, В. Муляр, І. Надольний, Т. Розова, Н. Скотна, А. Ярошенко та ін.), тією чи іншою мірою досліджували цю проблему. Інтелектуальне ж пізнання як енергетична взаємодія між суб'єктами пізнавального процесу не розглядалося в науковій літературі, зокрема у розрізі філософії освіти, хоча дотичні теми зрідка зустрічаються. Так, П. Лісовський і Ю. Лісовська є авторами оригінального підходу до інтелектуального осягнення дійсності, сучасного інформаційного світу, викладеного в посібнику «Інтелектуалознавство» [Лісовський, 2017].

Метою статті є акцентуація на пізнанні як енергетичній взаємодії між суб'єктами пізнавального процесу з огляду на необхідність духовного й матеріального енергетичного балансу, з чого й випливає людська потреба у спілкуванні як інтенсивному енергетичному обміні.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна сфера пізнання особистості, характеризуючи побудову ідеальних планів діяльності й спілкування, створення знаково-символічних систем, опосередковуючих взаємодію людини зі світом й іншими людьми в ході синтезу різних контекстів досвіду, охоплює не тільки розумові елементи й процеси, а й почуттєві.

Окреслюючи філософські (аналітичну, феноменологічну, герменевтичну, психоаналітичну, трансценденталістську, марксистську, еволюційну, соціально-антропологічну й ін.) і спеціально-наукові (психологічну, нейрофізіологічну, лінгвістичну, соціологічну, логічну, інформаційну, синергетичну) концепції пізнання, І. Касавін стверджує, що за межами науки й філософії не закінчується рефлексія про пізнання – повсякденне слововживання стихійно формує, відповідно, і повсякденне розуміння пізнання: у релігії й теології мова йде про способи й форми пізнання Бога; магія й окультні науки прагнуть розробити методи пізнання таємничих субстанцій, астральних впливів, демонічних сил [Касавін, 2010].

В історії філософії існує стійка тенденція включення елементів ненаукових уявлень про пізнання у філософсько-наукові концепції, що часто постають у єдності. Оскільки функція пізнання полягає в «накладанні на світ

мережі позначень» – наукових формул, моральних норм, художніх образів, магічних символів, що дозволяють людині впорядкувати своє буття в ньому й так структурувати свою психіку, щоб додати їй мобільність і варіабельність, забезпечуючи тим самим можливість діяльності й спілкування, то шлях інтелектуального пізнання полягає в русі від локальних і стандартних контекстів досвіду до більш різноманітних й універсальних, причому почуттєві й розумові елементи присутні на кожному етапі.

Інтелектуальне пізнання не означає розвитку абстрактно-понятійного смислу за рахунок згортання чуттєво-образного; гармонійний розвиток знання загалом припускає збільшення розмаїтості всіх типів смислів і прогресивну диференціацію типів пізнавального ставлення до світу.

У зв'язку з таким підходом до пізнавальної діяльності особистості неординарне розуміння енергії подає філософ і філолог Олексій Федорович Лосєв (1893 – 1988), котра вкладається в концепцію енергійного символізму, а точніше символічного енергетизму. Смыслова енергія О. Лосєва носить характер релігійної філософії. Енергійність як уявлення в релігійній філософії не одержало однозначного трактування, у православній теології енергійність трактується як «божественні енергії», тобто як особливе нематеріальне «випромінювання», «фаворське світло», що виходить від Бога. О. Лосєв розумів під енергійністю явленість у символі й імені глибинних змістів буття, «значенневу енергію». Учений стверджував, що «мова – це онтологічно-комунікаційне відбиття особистісного стрижня буття, що пов'язує Абсолютну Особистість Творця із тварною особистістю людини». Навколишній світ створений Богом, містить у собі його благодатні енергії й тримається ними. Слова, що означають Боже створіння, також несуть у собі начала енергій Творця, і, будучи виражені за допомогою мови, справляють позитивну, гармонійну дію на всю людину загалом [Лосєв, 1993].

Підходячи близько до енергійності слова, О. Лосєв у роботі «Філософія імені» використовує поняття «допредметна структура імені» і «предметна структура імені», причому предметна структура імені передбачає те саме слово

як знак сенсорного образу, що виник у результаті власного досвіду сприйняття деякого дійсного явища. Цей персональний сенсорний досвід може бути підкріплений і або відкоректований соціальним досвідом, коли в імені відбивається колективний сенсорний і розумовий досвід – смисл [Лосев, 2016].

О. Лосев уважав, що існує ще й вища стадія – рівень пізнання, що досягається енергетично, за допомогою «безсловесного мислення». На ній розум «переборює» слово, сходячи на вищий щабель думки, при цьому він не «скасовує» слово, а, «переборюючи» його, «стверджується» на ньому, «надбудовується» над ним, створюючи більш високі ступені думки – так мислитель доходить висновку, що слово є результатом думки. (Слово справді є результатом роботи зрілого мислення, але з моменту виділення психічного життя людини слово є ще й формою думки.)

Вербалізовані інтелектуальні процеси (які теж трактуються як енергетичні) протікають із різною швидкістю, у різноманітних формах і по-різному сполучаються з дословесними формами мислення, але факти існування більш високих форм і стадій мислення, ніж словесні, науці не відомі. Ті ж аргументи, якими О. Лосев доводить існування «безсловесних» у смислі «надсловесних», «постсловесних» форм мислення, є не що інше, як феномени суто словесного чи більш складного словесно-образного мислення, що відбуваються на величезній швидкості або в інших, що не підлягають раціональному контролю й рефлексії, формах. Вони, на перший погляд, справді створюють ілюзію подолання думкою слова, але за більш пильного вивчення виявляються вже відомими модифікаціями словесного мислення.

У корелятивній онтології, що не перегукується з релігійною філософією, феномен енергійності розкривається через категорію присутності (духу, трансценденції в душі, екзистенції) [Сагатовський, 2003, с.42-47]. В. Троїцький стверджує, що, «дотримуючись філософської традиції всеєдності й персоналістських принципів паламістського богослов'я, О. Лосев побудував системний світогляд, що характеризується як енергійний символізм і православно трактований неоплатонізм». Світ у цій системі розглянутий як

ієрархічно й генологічно (від грець. *γεν* – першоедине) заряджене ціле, виявлене в безперервному саморозвитку єдиного живого тілесного духу [НФЭ, 2010].

Слід зазначити, що паламізм (вчення св. Григорія Палами, 1296 – 1359) як богословське вираження й обґрунтування ісихазму (концепції нетварних божественних енергій, що діють у світі й людині) поширилося ще в релігійному житті XIV-XVI ст., що й відбилося в чернецтві й духовній культурі подальших поколінь. Як відомо, О. Лосєв разом із жінкою В. Лосєвою прийняв таємний постриг у ченці та перебував на позиціях православного енергетизму, названого критиками й дослідниками спадщини релігійного філософа символічним енергетизмом.

Так, Л. Гоготішвілі розглядає енергетизм О. Лосєва у зв'язку з антиномією дуалізму й монізму [Гоготішвили, 1993, с.293-294]. Дослідник підкреслює, що в основу своєї філософії О. Лосєв поклав трактовану ним у дусі ісихазму (древньої традиції духовної практики, складової основи православного аскетизму) енергетичну доктрину, якій він на основі платонізму додав символічно-міфологічну інтерпретацію.

Логічним видається запитання: чому саме енергетизм (точніше символічний енергетизм) став у О. Лосєва ключем для вирішення складних конфесіональних, світоглядних, культурно-історичних і навіть дещо політичних протиріч початку XX ст.. Можливо, в енергетизмі О. Лосєв вбачав єдино можливе вирішення фундаментальної для християнства взагалі проблеми співвідношення монізму й дуалізму (йдеться не про протистояння різних варіантів монізму – спіритуалістичного й матеріалістичного).

Енергетизм у його спеціальній символічній інтерпретації й повинен був, за Лосєвим, забезпечити діалектичне зняття напруги між монізмом і дуалізмом у християнському типі мислення. Коротко його формула вирішення проблеми виглядає так: субстанційно Бог і світ розділені дуалістичною безоднею (за одним-єдиним винятком), але енергійно між ними встановлюється моністичний зв'язок. Так, наприклад, М. Бердяєв ієрархізує монізм і дуалізм, вихідним

визнаючи радикальний монізм, котрий у реальному житті трансформується в дуалізм, що звільняє творчі пориви людини: матерія тут хоча й мислиться як «небесна», але все-таки дещо послаблена подальшим дуалізмом. Однак, на відміну від М. Бердяєва, у О. Лосєва майже у пантеїстичних висловлюваннях відбувається абсолютне обоження тварної матерії, точніше, однієї її форми – людської. Такий радикальний монізм неминуче призведе субстанційне, а не тільки енергійне ототожнення Бога й людини в будь-якому творчому акті.

За вченням О. Лосєва, християнська ідея утворення світу вимагає принципового субстанціального дуалізму Бога й тварного світу. Матерія може й повинна одержати божественне виправдання, але не в тому реальному тварному вигляді, у якому вона з'являється в земній історії, а лише в перетвореному й урятованому. Між цими двома видами матерії немає дуалістичної безодні, оскільки й те й інше становить одне субстанціальне буття (людина у вічності знаходиться в тому ж тілі, що у неї було в земному житті). Однак між ними немає й монізму: у перетвореній матерії присутня «чиста» божественна енергія, у земній – сукупність різних, у тому числі й найнижчих, видів енергії.

Висвітлюючи позицію енергетизму О. Лосєва, слід торкнутися і його амбівалентного ставлення до платонізму, який визнається як православно трактований. З одного боку, виклавши соціально-політичні висновки платонізму, О. Лосєв його засуджує, з іншого – платонізм розцінюється не просто високо в історичному смислі (наприклад, як блискуче явище грецького язичництва), але як єдино можлива самобутня форма філософствування взагалі, що означає, що інакше, ніж по-платонівськи, відповідно до переконань О. Лосєва, мислити не можна. Більше того, вся історія християнської культури, включаючи конфесіональні протистояння, з'являється в мислителя як боротьба різних варіантів платонізму, у тому числі і язичницького. Платонізм – це стрижень європейської культури, а розуміння сутності й адресатність платонізму – ось, на думку О. Лосєва, центральні пункти проблеми співвідношення платонізму й християнства. Аналізуючи розуміння цих пунктів,

Л. Гоготішвілі доходить таких висновків: по-перше, О. Лосєв різко заперечує розуміння платонізму як принципового дуалізму, що протиставляє дві субстанції: ідеї й матерію, що є в платонізмі різними рівнями (формами) того самого буття, однієї й тієї ж субстанції; по-друге, Лосєв наполягає на розумінні платонізму не стільки як гносеологічної техніки, скільки як безпосередньої онтології. Платіновську ідею, що для О. Лосєва є лик, символ і міф, він пропонує розглядати не як деяку форму даності предмета у розумі, а як форму самого буття, самого предмета, у кінці кінців як сам предмет [Гоготішвілі, 1993, с.241].

Таким чином, енергетизм філософії О. Лосєва полягає в тому, що енергійність трактується мислителем як божественна енергія, енергія Бога-Творця, під енергійністю розуміється наявність у символі й імені глибинних змістів буття, смислова ж енергія визнається феноменом енергійності й розкривається через категорії духу, трансценденції в душі, екзистенції.

Пізнання як взаємодія енергій розглядається також й у працях релігійного філософа, богослова Павла Олександровича Флоренського (1882 – 1937), котрий своє життєве завдання розумів як «прокладання» шляхів до майбутнього цілісного світогляду, що синтезує віру й розум, інтуїцію й дискурсію, богослов'я й філософію, мистецтво й науку, і свої напрацювання називав «конкретною метафізикою». Слід зазначити, що богословські праці П. Флоренського апологетичні, він активно розробляв тематику теодицеї й антроподицеї: теодицея заснована на «стовпі й твердженні істини» – церкві; антроподицея (виправдання людини) вирішує питання, як погодити віру в те, що людина створена за образом і подобою Божою, досконалою і розумною, з наявністю в неї недосконалості й гріховності.

Однією з основних характеристик буття в його тодішньому занепадомому стані мислитель вважав антиномічність: світ надтріснутий, і причина цього – гріх і зло, а тому, по-перше, шлях теодицеї можливий не інакше, як благодатною Божою силою, а антиномічність переборюється вірою та любов'ю;

по-друге, в основі антроподицеї – ідея очищення й порятунку людини, її освячення й обожнення.

Основним стрижнем антроподицеї П. Флоренського є христологічний, що полягає у переконанні про втілення слова Божого й з'єднання людини з Христом у таїнствах церкви. А тому мову мислитель розуміє онтологічно та стверджує, що між мовою й реальністю існує субстанційний, а не умовно-суб'єктивний зв'язок. У буття є два зв'язкові модуси: один спрямований усередину, зосереджений і вкорінений у своїй глибині, однак буття виявляє себе енергетично й зовні. Символ і є буття, що більше самого себе.

Імена й слова – це носії енергій буття: вони не що інше, як саме буття в його відкритості людині, вони – символи буття: «Слово – человеческая энергия, и рода человеческого, и отдельного лица, – открывающаяся через лицо энергия человечества. Но предметом слова или его содержанием в точном значении нельзя признавать самую эту энергию: слово, как деятельность познания, выводит ум за пределы субъективности и соприкасается с миром, что по ту сторону наших собственных псих. состояний. Будучи психофизиологическим, слово не дымом разлетается в мире, но сводит нас лицом к лицу с реальностью и, след., прикасаясь к своему предмету, оно столь же может быть относимо к его, предмета, откровению в нас, как и нас – ему и перед ним» [Флоренский, 1990, с.281].

Між власником імені й його носієм існує, на думку П. Флоренського, глибинний зв'язок: «...именем выражается тип личности, онтологическая форма ее, которая определяет далее ее духовное и душевное строение» [Флоренский, 1993, с.70]. Однак ім'я Боже є Бог, але Бог не є ім'я Боже. Окрім того, слово – носій енергії буття. Зокрема у психології, слово трактується відносно свідомості людини як певний знак: 1) сенсорного образу, що виник у результаті власного досвіду сприйняття деякого дійсного явища; 2) чужого досвіду, що не має основи у вигляді персональних сенсорних образів; 3) ілюзорного особистого апріорного образу, створеного уявою. Так, Н. Мірошніченко, подаючи репрезентативно-когнітивну структуру слова,

визначає слово як носія значення та смислів в енергемі вербального знака, що становить зворотний зв'язок знака й поведінки людини. Оскільки будь-яке відношення втілюється в дії, спрямованій від суб'єкта до об'єкта, то слово, навіть абстрактне, передбачає деякі дії – інтелектуальні чи матеріальні, але такі, що потребують для свого здійснення енергії, а отже, саме воно має енергію. Слово насичене енергією дії та здатне її передавати в просторі й часі. Слово – це згусток енергії не тільки в тому розумінні, що необхідно затратити певну енергію на його вимовляння, написання, прочитання, розуміння, а й у тому, що воно є символом дії, котра має конкретну фізичну чи хімічну енергетичну природу. Розуміння сутності будь-якого поняття чи явища (речі) породжує енергію дії з ними, енергію, укладену в слові, що перебуває в них у «згорнутому» стані.

Таким чином, енергетичність слова виявляється в енергемі – програмі дії з річчю, названої словом, а також виявлена, осмислена, виражена в знаку (слові) сутність речі, що стимулює активність «іншої» даної речі стосовно неї самої. Енергія, наприклад, двох взаємодіючих суб'єктів втілена в індивідуальних значеннях слова. Енергія ж суспільної думки втілена в змісті слова, що існує в культурі даного соціуму. Звідси впливає думка, що поняття «енергетика слова» носить деякий смисл, символізований деяким словом, насичений феноменами різної психічної природи: логічними, емоційними, сенсорними – значеннями чи смислами слова. Кожне вимовлене чи написане слово має звукову або графічну форму, адже людина наповнює його власним досвідом спілкування з денотатом слова – з об'єктом, ним позначеним.

П. Флоренський тісно підходить до переконання, що слово не може розглядатися окремо від людської думки: про зв'язок сутності та її енергії. І це вчення філософа підтверджується, безумовно, будь-якою життєво насиченою думкою, адже воно «подразумевається всякой жизненной мыслью» [Флоренский, 1990]. І далі продовжує філософствувати П. Флоренський, стверджуючи, що в усі часи й в усіх народів саме це вчення лежало в основі світорозуміння: «...философски же было выражено расчленённо античным

идеалізмом, затем неоплатонізмом, далее предносилось средневековому реалізму, углубленно было высказано Восточною Церковью в XIV веке, по связи с богословскими спорами о Фаворском Свете; еще далее – оно питало Гете, намечалось, хотя и неясно, у Маха и наконец, в наши дни, прорвалось как жгучий протест против философского и богословского иллюзионизма и субъективизма в афонском споре об Имени Божиим» [Флоренский, 1990, с.401]. Слідуючи за роздумами П. Флоренського, ідеологічний родовід учення про сутність і енергії можна суттєво розвинути, заглиблюючись коріннями в стародавні часи й віднаходячи там побудову пізнання світу та плин пізнавальних процесів людини.

В основі філософських поглядів П. Флоренського постає вчення про пізнання через любов: «Познание совершается любовью» [Флоренский, 1990, с.406]. Пізнання предмета – це характер спілкування з ним, творчість єдності того, хто пізнає, і того чи чого, хто чи пізнається, однак тільки в любові можливим стає істинне пізнання. Між Богом і створеним ним світом існує зв'язок: з одного боку, буття світу має сенс, заданий Богом (задум Божий про світ), з іншого боку, усяка тварина має любов до Бога. Обидва ці аспекти, поєднуючись, приводять до нового поняття: любові як монад, що реалізує зв'язок особистості з Богом. «Монади» Флоренського виконані любові, утворюють «єдність у любові», і така єдність підтримується безперестанною активністю любові, тому є єдністю живої, «многоединої» істоти» [Хоружий, 1999, с.149].

Процес пізнання трактується П. Флоренським як шлюб буття пізнаючого з буттям пізнаваного, як взаємодія їхніх енергій. «В слове – плоде познания – может преобладать или субъект познания или же само познаваемое бытие: перевес первого приводит к именам нарицательным, любовь же к познавательной реальности, т.е. переживание ее в личностном аспекте, создает имена собственные» [Флоренский, 1990, с.70]. Й оскільки мова виражає пізнавальне відношення до світу, вона антиномічна, адже у мові схована антиномія пізнання, що споруджує стійкі розумові символічні будівлі, але

ніколи не задовольняється ними. Визнаючи мову стійкою системою, філософ вважає її живою діяльністю духу, а таку напружену двоєдність – умовою буття мови.

Найважливішою метою пізнання є знаходження істини, що відбувається поетапно: на першому етапі людина користується способами раціональної філософії, котра не в змозі її надати через роздробленість та багатоголосся картин світу, на другому – відбувається осмислення певних якостей істини (як-от: інтуїція – дискурсія, актуальна нескінченність, збіг протилежностей тощо), і тільки на третьому етапі істина з'являється як найважливіший християнський догмат: «Истина – ... Отец, Сын, Дух ... истина есть единая сущность о трех ипостасях ... Троица еднотелна и нераздельна». Й тут пізнання істини неможливо без віри й релігійно-духовної практики, але тут важливий ще й сам процес пізнання Істини – сходячи етапами пізнання істини, людина пізнає любов і включається у пов'язану любов'ю спільність людей [Переверзєнцев, 2020].

Цікавим є софійне вчення П. Флоренського. «Софію» богослов розумів дуже широко: «Насамперед Софія є начало і центр покутуваної тварини, – тіло добродії Ісуса Христа, тобто тварне ество, сприйняте Божественним Словом» [Флоренський, 1990, с.350]. Одночасно це й особливий багатозначний символ, що дозволяє розкрити зв'язок усього буття з Христом: земному й небесному аспектах, Пресвята Богородиця, образ Божий у людині (її ангел-хоронитель); Царство Боже та «миротворча думка Бога». Отже, Софія – це божественна досконала особистість, що представляє собою зібрання всіх «ідеальних особистостей» і володіє іпостасною сутністю. Як писав сам Флоренський, Софію можна вважати «іпостасною системою миротворчих думок», оскільки це довершена єдність безлічі, причому, будучи сама особистістю, вона пов'язана з будь-якою особистістю у своєму складі. А любов постає силою, якою встановлюється й тримається всеєдність [Хоружий, 1999, с.145].

П. Флоренський у роботі «Стовп й утвердження Істини» прагнув відшукати патристичні та платонічні підстави свого трактування софіології.

«Всім серцем стягнемо Премудрість ... Дарунок благ дає нам Софія ... і шляхом правим теці наставляє нас» [Богословкий вестник, 1912, с. 8]. Основною причиною занепаду світу П. Флоренський вважає закон зростання ентропії – зростання Хаосу в усьому. Однак Хаосу протистоїть Божественний Логос, і Віра визначає культ, а культ є світорозуміння, з якого й випливає культура. Так, П. Флоренський вірив у можливість «райської цілісності творчості» у будь-яку епоху й пов'язував її з доступною людині духовною гармонією, що криється в глибині особистості.

Пізнання як енергетична взаємодія входило до кола зацікавлень не тільки філософів, а й дослідників у галузі педагогіки. Так, цікавими з точки зору пізнання як енергетичної взаємодії є роботи чехословацького педагога й фізика Франтишека Кахуди (1911 – 1987), котрий був міністром освіти й одним з головних промоутерів психотроніки, у межах якої згодом і заснував власну школу психоенергетики [Psychoenergetic Systems, 1974]. Ф. Кахуда активно вивчав нові можливості педагогіки й аспекти навчання та виховання в освіті загалом. У праці «Динаміка соціолого-педагогічних аспектів у вихованні молоді» (1967) дослідник наголосив на ролі невербальних факторів у процесі навчання та виховання, які він вважав настільки важливими, що почав зосереджуватись на них у своїх наукових дослідженнях. Пізніше він розробив теорії про певні психічні чинники, невідомі в сучасному природознавстві, і стверджував, що вони пов'язані з так званою «психічною енергією». Наступні його наукові роботи також були присвячені психоенергетиці («Основне випромінювання мас», 1980; «Ментальна енергія та її використання на практиці», 1980; «Ментальна енергія, що впливає на ріст живих організмів», 1982; «Силові ефекти розумової енергії. Фізичні прояви психічно активованої матерії», 1982). (Пізніше дослідження Ф. Кахуди було спрямоване на практичне використання психічної енергії, унаслідок чого він сформулював гіпотезу так званого «фундаментального випромінювання матеріалів» й дослідив її в науковій психоенергетичній лабораторії, що й викладено ним у праці

«Суперінфрагравітаційне об'єднання сил і фундаментальне випромінювання речовини», 1985).

Як бачимо, в основі інтелектуального пізнання лежить й енергетичний підхід до взаємодії суб'єктів, що передбачає трактування енергії як субстанційної та динамічної першооснови світу, розкриття енергетичної взаємодії людей, смислового поля енергії (у релігійній філософії О. Лосєва), пізнання як взаємодію енергій (концепція П. Флоренського) тощо, у котрих криється ключ до більш глибокого розуміння енергії та механізму енергообміну, а отже, і самого життя.

Висновки. Отже, трактування інтелектуального пізнання як взаємодії енергій лежить у полі філософського енергетизму, де першоосною всіх явищ прийнято вважати енергію, трактовану як незнищувана субстанція, здатна до різноманітних перетворень. Енергетизм може мати форму світогляду, а може й обмежитися конкретною галуззю науки (наприклад, фізики, хімії, психології).

Так, зокрема О. Лосєв, ставлячи перед собою фронтальне завдання логіко-діалектичного переосмислення й упорядкування знання, на смислових енергіях побудував досить цікаві типології різних фактичних форм мистецтва, уточнив на єдиних підходах як наукові «перші принципи» символізації, моделювання, структуризації, так і фундаментальні уявлення про першопринцип (проблеми апофатизму й троїчності, софійне й ономатичне начала). Смилова ж енергія розкривається через категорії духу, трансценденції в душі, екзистенції.

Основний мотив софійного вчення П. Флоренського: у процесі пізнання осягається сутність речей створеного світу, котра, як і причина їх актуалізації у відповідних формах – надприродна, а тому людському розуму недосяжна. Наука може давати й дає знання про вияви, про зовнішні властивості речей, сутність же їх прихована від погляду людського, але вона дана у божественній відвертості. Треба тільки навчитися її розуміти, правильно тлумачити.

Спираючись на трактування пізнання як енергетичну взаємодію, можна зробити висновки, що у Всесвіті, для підтримки духовного й матеріального

енергетичного балансу постійно й безупинно відбувається енергетичний обмін. Ця циркуляція енергії відбувається в межах закону про збереження енергії. Спілкування по суті – це і є енергетичний обмін: вироблювана людиною енергія віддається, але, відповідно до законів збереження енергії, людина повинна й одержувати енергію ззовні – звідси впливає людська потреба у пізнанні та спілкуванні як інтенсивному енергетичному обміні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Kahuda, Francišek. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Kahuda> [Accessed 28 February 2020].

Krippner, St.; Carlson, M. 1979. *Psychoenergetic systems: the interaction of consciousness, energy, and matter*. Science Publishers, Gordon and Breach.

Krippner, St.; Rubin, D. 1975. *The Energies of Consciousness: Explorations in Acupuncture, Auras, and Kirlian Photography*. Gordon and Breach.

Psychoenergetic Systems: an international journal. 1974. Gordon and Breach.

Гоготишвили, Л. Платонизм в Зазеркалье XX века, или Вниз по лестнице, ведущей вверх. Приложение. Библиотека Фонда содействия развитию психической культуры. Київ. Доступно: <<http://psylib.org.ua/books/lose000/txt110.htm>> [Дата звернення 28 лютого 2020].

Касавин, И. 2010. *Познание. Понятия и категории*. НФЭ. Доступно: <http://ponjatija.ru/node/13374> [Дата звернення 28 лютого 2020].

Лісовський, П., Лісовська, Ю. 2017. *Интеллектуалознавство*. Заг. ред. М. Курка. Київ: ДП Вид. дім Персонал.

Лосев, А. 1993. *Очерки античного символизма и мифологии*. Москва: Мысль.

Лосев, А. 1993. *Очерки античного символизма и мифологии*. Москва: Мысль. С. 922-942.

Лосев, А. 2016. *Философия имени*. СПб.: Издательство Олега Абышко.

Новая философская энциклопедия, 2010. *Институт философии Российской академии наук*. Доступно: <<http://iph.ras.ru/elib/2251.html>> [Дата звернення 28 лютого 2020].

Переверзнецов, С. *Павел Александрович Флоренский*. Образовательный портал «Слово»: Раздел «История». Доступно: <<http://www.portal-slovo.ru/history/35591.php>> [Дата звернення 28 лютого 2020].

Сагатовский, В. 2003. *Бытие идеального*. СПб.: Петрополис.

Служба Софии Премудрости Божией. 1912. *Богословский вестник*. Сергиев Посад. Т. 1. №2. с. 1-23.

Флоренский, П. 1990. *Стол и утверждение Истины*. Сочинения в 2-х т. Т. 1. Часть 1. Москва: Правда.

Флоренский, П. 1990. *Уводоразделов мысли*. Сочинения в 2-х т. Том 2. Москва: Правда.

Флоренский, П. 1993. *Священник Павел Флоренский*. Малое собрание сочинений. Вып.1. Имена. Москва: Купина.

Хоружий, С. 1999. *Миросозерцание Флоренского*. Томск: Водолей.

REFERENCES

Kahuda, Frančišek. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Kahuda> [Accessed 28 February 2020].

Krippner, St.; Carlson, M. 1979. *Psychoenergetic systems: the interaction of consciousness, energy, and matter*. Science Publishers, Gordon and Breach.

Krippner, St.; Rubin, D. 1975. *The Energies of Consciousness: Explorations in Acupuncture, Auras, and Kirlian Photography*. Gordon and Breach.

Psychoenergetic Systems: an international journal. 1974. Gordon and Breach.

Gogotishvili, L. *Platonizm v Zazerkale HH veka, ili Vniz po lestnitse, vedushey vverh. Prilozhenie [Platonism in the Looking Glass of the Twentieth Century, or Down the Stairs]*. Biblioteka Fonda sodeystviya razvitiyu psicheskoy kulturyi. Kiev. Available at: <<http://psylib.org.ua/books/lose000/txt110.htm>> [Accessed 28 February 2020].

Kasavin, I. 2010. *Poznanie [Cognition]. Ponyatiya i kategorii*. NFE. Available at: <http://ponjatija.ru/node/13374>. [Accessed 28 February 2020].

Lisovskyi, P., Lisovska, Yu. 2017. *Intelektualoznavstvo [Intellectuals]*. Zah. red. M. Kurka. Kyiev: DP Vyd. dim Personal.

Losev, A. 1993. *Ocherki antichnogo simvolizma i mifologii [Essays on Ancient Symbolism and Mythology]*. Moskva: Myisl.

Losev, A. 1993. *Ocherki antichnogo simvolizma i mifologii [Essays on Ancient Symbolism and Mythology]*. Moskva: Myisl.

Losev, A. 2016. *Filosofiya imeni [Philosophy Name]*. SPb.: Izdatelstvo Olega Abyishko.

Novaya filosofskaya entsiklopediya 2010. Institut filosofii Rossiyskoy akademii nauk. Dostupno: <<http://iph.ras.ru/elib/2251.html>> [Data zvernennya 28 lyutogo 2020].

Pereverzentsev, S. Pavel Aleksandrovich Florenskiy [Pavel Alexandrovich Florensky]. Obrazovatelnyiy portal «Slovo»: Razdel «Istoriya». Dostupno: <<http://www.portal-slovo.ru/history/35591.php>> [Data zvernennya 28 lyutogo 2020].

Sagatovskiy, V. 2003. Byitie idealnogo [Genesis of the Ideal]. SPb.: Petropolis.

Slujba Sofii Premudrosti Bojiej. 1912. Bogoslovskiy vestnik. Sergiev Posad. T. 1. №2. s. 1-23.

Florenskiy, P. 1990. Stolp i utverjdenie Istinyi [The Pillar and Affirmation of Truth]. Sochineniya v 2-h t. T. 1. Chast 1. Moskva: Pravda.

Florenskiy, P. 1990. U vodorazdelov myisli. [Have watershed thoughts]. Sochineniya v 2-h t. Tom 2. Moskva: Pravda.

Florenskiy, P. 1993. Svyaschennik Pavel Florenskiy [Priest Pavel Florensky]. Maloe sobranie sochineniy. Vyip.1. Imena. Moskva: Kupina.

Horujiy, S. 1999. Mirosozertsanie Florenskogo [*The worldview of Florensky*]. Tomsk: Vodoley.